

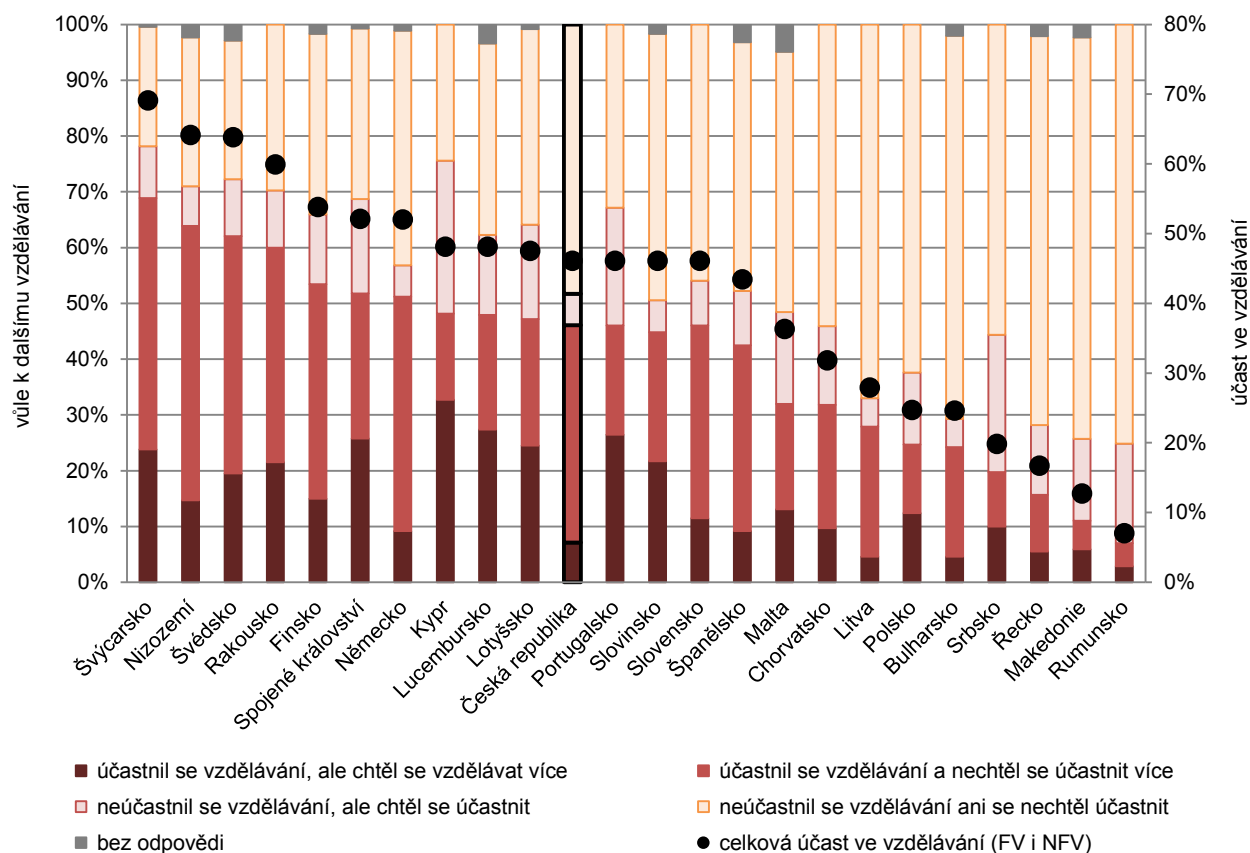
Přístupy a postoje k dalšímu vzdělávání

Jak je zřejmé z předchozích kapitol věnujících se formálnímu a neformálnímu vzdělávání, zapojení dospělých do dalšího vzdělávání je kombinací celé řady ekonomických, institucionálních, kulturních i sociálních faktorů, které ovlivňují postoje populace k dalšímu vzdělávání. Kromě ekonomické vyspělosti země a s ní související životní úrovně obyvatelstva hraje roli kvalita institucionálního a legislativního prostředí či struktura institucí, které nabízejí další vzdělávání a kvalita a dostupnost jimi nabízených programů. V situaci, kdy je velká část dalšího vzdělávání realizována v úzké vazbě na konkrétní profesi a/či z popudu zaměstnavatele, jsou zásadní vnitřní i vnější stimuly podněcující vzdělávání pracovní síly, jako je podoba trhu práce, struktura ekonomiky, technická náročnost produkce či míra zavádění inovací v podnikové sféře. Významnou roli hraje míra angažovanosti státu či regionálních institucí v zajišťování přístupu obyvatel k dalšímu vzdělávání a to, nakolik jsou veřejné instituce schopné zapojit do vzdělávání znevýhodněné skupiny obyvatelstva (např. nezaměstnané, nízkokvalifikované, sociálně vyloučené či starší osoby).

Kombinace těchto faktorů se společně s kulturou a tradicí daného prostředí odráží v postojích lidí, kteří buď považují další vzdělávání za nezbytnou součást své kariéry i osobního života, nebo v něm vidí spíše časový a finanční náklad, někdy i ušlý zisk s nejistým přínosem do budoucna.

Celkové zapojení populace do dalšího (formálního i neformálního) vzdělávání, jako i vůli k účasti či k rozšíření dosavadního zapojení do vzdělávání shrnuje v mezinárodním srovnání [graf č. 26](#).

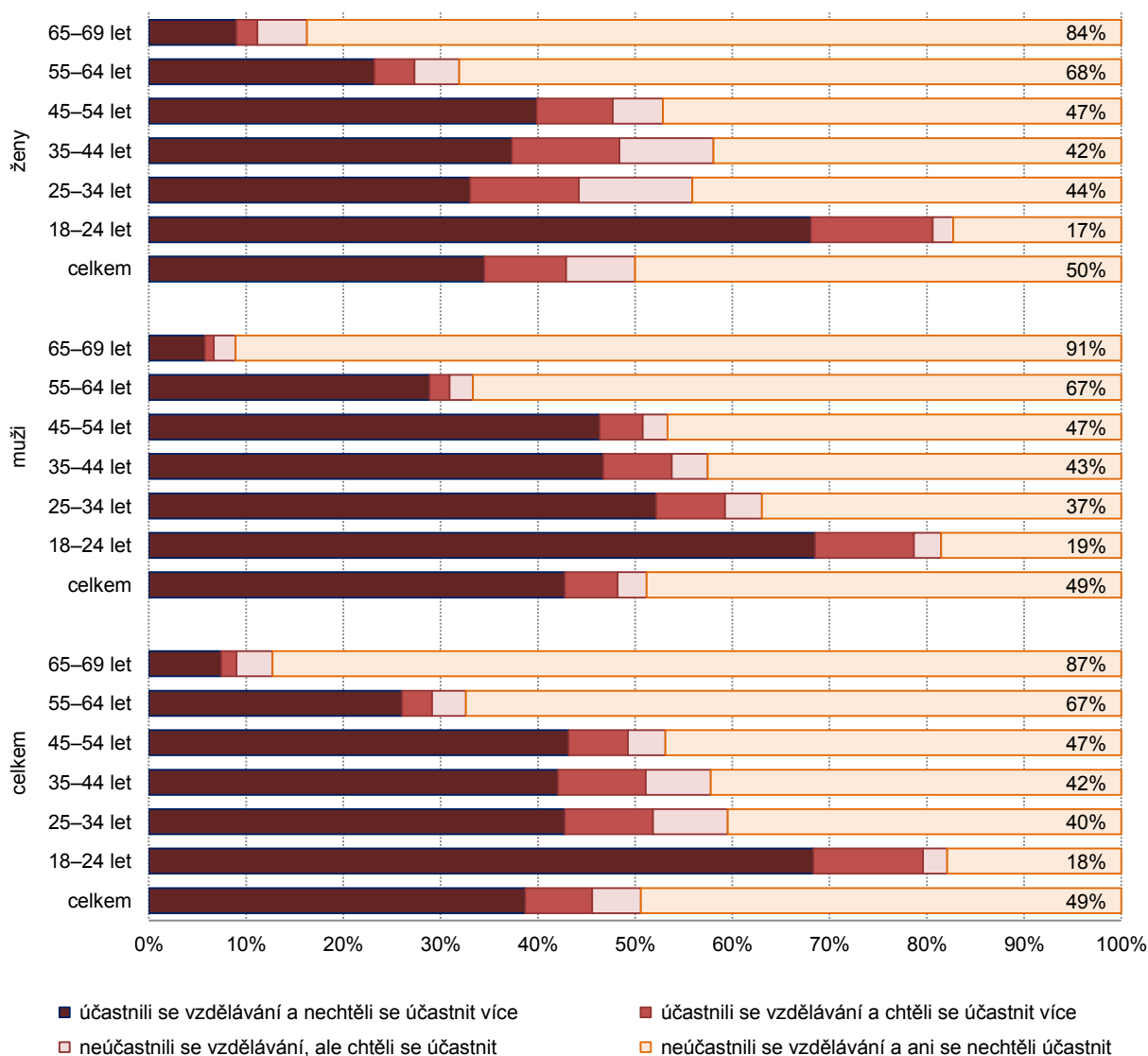
Graf č. 26: Zapojení do vzdělávání a vůle k (dalšímu) zapojení do vzdělávání (25–64 let) – mezinárodní srovnání

Zdroj: AES 2016, Eurostat

Je zřejmé, že v celkovém zapojení dospělých do vzdělávání patří mezi vedoucí země Švýcarsko, Nizozemí, Rakousko a severské země jako jsou Švédsko, Norsko a Finsko. Všechny tyto státy dosahují vysoké účasti jak ve formálním, tak neformálním vzdělávání a zdá se, že průběžné vzdělávání se v nich stalo součástí běžného života většiny občanů. Na vysoké zapojení populace do dalšího vzdělávání zde má vliv zejména flexibilita a individualizace vzdělávacích programů, dobré fungování institucí působících v dalším vzdělávání a (s výjimkou Švýcarska) významná angažovanost státu v této oblasti. Ve Švýcarsku jsou naopak veškeré řídicí procesy ve vzdělávání silně decentralizované, což ovšem v kulturním kontextu přináší samostatnost a odpovědnost v rozhodování a také velkou různorodost v nabídce vzdělávacích příležitostí. V podmínkách vysoké materiální úrovně jednotlivců i podniků a dostatku finančních zdrojů ve veřejné správě toto schéma umožňuje Švýcarsku i bez výrazných státních zásahů a aplikace stimulačních nástrojů dosahovat vysoké účasti v dalším vzdělávání. Česká republika z pohledu účasti v dalším vzdělávání vykazuje průměrnou úroveň, přičemž v kontextu podobně postavených států je zajímavý zejména její poměrně nízký potenciál dalšího vzdělávání, resp. vůle jejích občanů k vyššímu zapojení do vzdělávání (reprezentovaný nízkým podílem osob, které by rády svou dosavadní účast ve vzdělávání rozšířily, či by se do nějakého vzdělávání zapojily).

Graf č. 27: Zapojení do vzdělávání a vůle k (dalšímu) zapojení do vzdělávání dle pohlaví a věkových kategorií

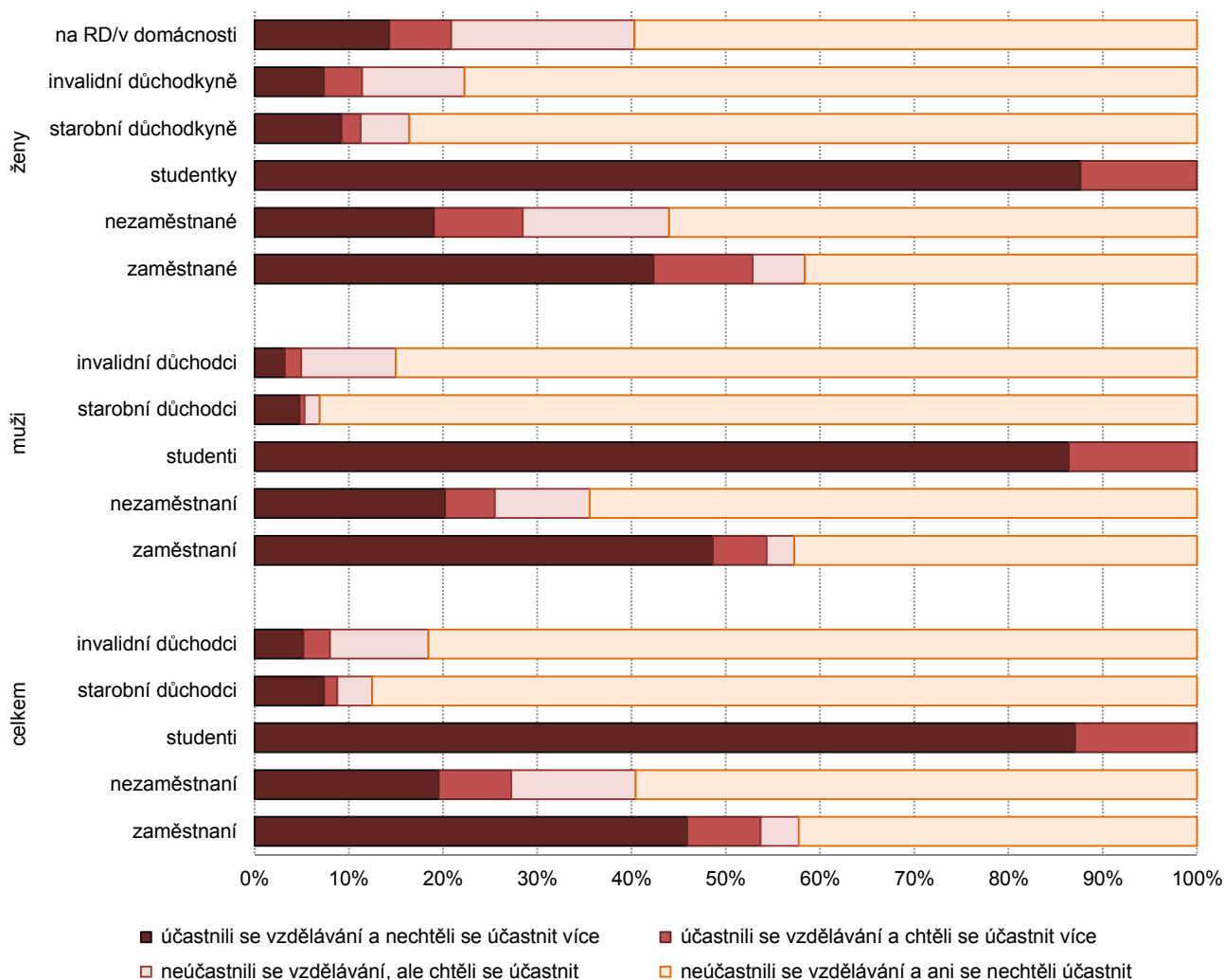
Zdroj: AES 2016, ČSÚ

V České republice se v daném období účastnilo dalšího vzdělávání 46 % osob ze sledované populace ve věku 18–69 let, přičemž zcela jasně převažovala účast v neformálním vzdělávání. Pro velkou většinu, celkem 39 % osob, bylo jejich zapojení do vzdělávání dostačující, vůli k dalšímu rozšíření svých vzdělávacích aktivit uvedlo pouze 7 % účastníků vzdělávání. 54 % osob ve věku 18–69 let se tedy ve sledovaném období formálního ani neformálního vzdělávání neúčastnilo, přičemž většina z nich, představující 49 % osob populace ve věku 18–69 let, uvedla, že se žádného vzdělávání ani účastnit nechtěla. Zbývajících 7 % osob vyjádřilo vůli ke vzdělávání, do kterého se však z nějakých důvodů nezapojilo. Pro zásadní většinu osob (88 %), žijících na území České republiky tedy bylo jejich dosavadní zapojení do vzdělávání – včetně nízké či nulové účasti v dalším vzdělávání – dostačující.

Nelze říci, že by absolutně platil předpoklad, že společně s vyšší účastí v dalším vzdělávání dochází k saturaci vzdělávacích potřeb a s tím i k nižší potřebě dalšího zapojení do vzdělávání. Naopak relativně nejčastěji by rozsah svého vzdělávání rozšířili lidé, kteří se v posledních 12 měsících účastnili hned několika vzdělávacích aktivit, dále vysokoškoláci, jejichž účast v dalším vzdělávání je nejvyšší, a lidé v mladším a středním věku (18–44 let). Dosavadní míru svého zapojení naopak častěji nemají potřebu rozšiřovat lidé s nižší kvalifikací, starší osoby a ti, kteří se účastnili pouze jedné vzdělávací aktivity, k jejímž absolvování byli navíc často donuceni vnějšími okolnostmi (zaměstnavatelem, zákonem).

Graf č. 28: Zapojení do vzdělávání a vůle k (dalšímu) zapojení do vzdělávání dle pohlaví a ekonomického postavení

Pozn.: RD = rodičovská dovolená. Nedostatek pozorování v kategorii muži v domácnosti, na mateřské či rodičovské dovolené.
Zdroj: AES 2016, ČSÚ

Ve všech věkových kategoriích také častěji vyjadřují vůli účastnit se více vzdělávacích aktivit (ať už se v předchozím sledovaném období do nějakého vzdělávání zapojily, či nikoli) ženy. Muži, kteří dosahují vyšší účasti v (neformálním) vzdělávání než ženy, obecně méně deklarují vůli účastnit se vzdělávání nad rámec toho, které již absolvovali, příp. účastnit se vůbec nějakého vzdělávání v případě, že se do žádných vzdělávacích aktivit ve sledovaném období nezapojili.

Z pohledu obvyklého ekonomického postavení lze říci, že nejvyšší vůli k dalšímu zapojení mezi těmi, kteří se žádného vzdělávání neúčastnili, vyjádřili nezaměstnaní, ženy v domácnosti a na mateřské či rodičovské dovolené a lidé v invalidním důchodu. Jedná se o skupiny osob, které své vzdělávání, včetně toho kariéře orientovaného, musí obvykle iniciovat samy, přičemž jejich zapojení je komplikováno vnějšími bariérami, jako jsou zdravotní problémy, nedostatek času z důvodu péče o člena rodiny či nedostatek financí. Zajímavé je také srovnání penzistů (do věku 69 let) dle pohlaví, ze kterého je zřejmé, že ženy – důchodkyně se nejen více účastní (zejména neformálního) vzdělávání, ale jejich zájem o vzdělávání je (dle obecné úrovně deklarace) celkově vyšší. Celkově je však úroveň zapojení do vzdělávání jak mezi starobními, tak mezi invalidními důchodci poměrně nízká.

Tabulka č. 3: Důvody nezapojení se do (dalších) vzdělávacích aktivit dle účasti v dalším vzdělávání (18–69 let)

%

důvody neúčasti v (dalším) vzdělávání	nejdůležitější důvod			možnost uvést více důvodů (součet převyšuje 100 %)		
	celkem	dle účasti ve formálním či neformálním vzdělávání v předchozích 12 měsících		celkem	dle účasti ve formálním či neformálním vzdělávání v předchozích 12 měsících	
		účastnili se	neúčastnili se		účastnili se	neúčastnili se
nepotřebuji další vzdělávání	68	62	73	68	62	73
osobní důvody (např. nedostatek času)	11	15	7	16	21	11
rodinné povinnosti	6	5	7	8	8	9
cena - vzdělávání bylo příliš drahé	3	5	2	5	7	4
nevyhovující čas konání výuky	3	4	1	5	8	3
zdravotní důvody	2	1	4	3	1	4
nebyla k dispozici vhodná vzdělávací aktivita	2	2	1	2	3	2
nedostatek podpory zaměstnavatele či veřejných/státních institucí	1	1	1	2	2	1
důvody spojené s věkem	1	0	1	1	1	2
nesplňoval/a jsem nezbytné (kvalifikační) předpoklady	1	1	1	1	1	1
vzdálenost	1	1	1	2	3	2
nemám přístup k počítači či internetu potřebným pro vzdělávání	<1	<1	<1	<1	<1	<1
špatná zkušenost s předchozím vzděláváním	<1	<1	<1	<1	<1	<1
žádný z výše uvedených důvodů	2	2	2	2	2	2

Zdroj: AES 2016, ČSÚ

Nejčastěji uváděným důvodem, proč se přibližně 88 %¹ dospělých osob nechtělo dále či vůbec vzdělávat, bylo přesvědčení, že další vzdělávání (nad rámec toho, které již v minulosti absolvovali) nepotřebují a jejich stávající úroveň vzdělání je dostatečná. Tímto způsobem svou situaci v otázce dalšího vzdělávání se vnímá celých 68 % osob ve sledované populaci. Zaměříme-li se pouze na ty, kteří se žádným způsobem nevzdělávali, můžeme konstatovat, že v populaci osob ve věku 18–69 let v ČR se přibližně 40 % z nich nezajímá o standardizované (formální či neformální) vzdělávání, a to ani aktivním (nevzdělávali se), ani pasivním způsobem (jsou přesvědčeni, že nepotřebují další vzdělávání, nemají další vzdělanostní aspirace). Mírně nadproporčně jsou zde zastoupeny zejména osoby ve vyšším věku (starší 55 let), nejčastěji ve starobním důchodu a osoby s nižším vzděláním (střední vzdělání bez maturity či základní), nicméně osoby s tímto postojem nalézáme ve všech věkových i vzdělanostních kategoriích.

Pomineme-li přesvědčení o dostatečnosti získané úrovně vzdělání (odpověď „nepotřebuji další vzdělávání“), které je však do jisté míry možné chápat také jako nezáměr o (další) vzdělávání, je nejčastější bariérou v účasti v dalším vzdělávání, či důvodem, proč se lidé do vzdělávání nezapojují více, nedostatek času. Ať už z důvodu vytížení rodinnými povinnostmi, nevyhovující dobou konání vzdělávacích aktivit či z jiných osobních důvodů. Ostatní typy bariér v přístupu k dalšímu vzdělávání (zdravotní důvody, vzdálenost, nedostatek vzdělávacích příležitostí, vzdělávání považováno za příliš nákladné apod.) hrají roli již pouze velmi okrajově a vztahují se zejména ke specifickým skupinám obyvatelstva, pro které však mohou představovat vážné překážky a příčiny toho, proč se i přes deklarovaný zájem nedokáží do vzdělávání (více) zapojit. Obecně lze však z přehledu nejčastěji uváděných důvodů nezapojení se (více) do vzdělávání uvedených v [tabulce č. 3](#) vyvodit, že vliv „vnějších“ bariér přístupu ve vzdělávání je v ČR poměrně nízký.

Je tak možné konstatovat, že zapojení do dalšího vzdělávání a motivace k rozšiřování zapojení do vzdělávání spočívá v České republice zejména v osobní motivaci a obecnějším postoji ke vzdělávání, především pak v hodnotě, která je vzdělávání přikládána. To reflektují též nejčastější důvody (další) neúčasti ve vzdělávání – přesvědčení o dostatečnosti dosaženého vzdělání a/či nedostatek času. Časové vytížení může být pro řadu lidí významným důvodem k neúčasti v dalším vzdělávání, zároveň však do jisté míry odráží prioritu, která je vzdělávání obecně v životě přikládána. Tento stav, kdy se v České republice odpovědnost za vzdělávání v dospělosti dělí především mezi zaměstnavatele (potažmo úřad práce) a vlastní iniciativu jedince, však v situaci, kdy vzdělání není oceňováno všemi (vzdělanostními) skupinami stejně, vede často spíše k reprodukci nerovností ustavených formálním systémem prvotního vzdělávání než k jejich narovnání. V podmínkách, kdy je většina vzdělávání orientována pracovní, probíhá během pracovní doby a je tudíž vázaná k postavení na trhu práce, dochází dle očekávání k nerovnoměrné účasti pracujících, nezaměstnaných a ekonomicky neaktivních osob. U osob, kterým na další vzdělávání neposkytne čas a finance zaměstnavatel a/či které samy v dalším vzdělávání nevidí přidanou hodnotu, je pak zapojení do dalšího vzdělávání značně obtížné.

¹ z toho 39 % v předchozích 12 měsících absolvovalo nějaké vzdělávání, 48 % se ani prostřednictvím formálních ani neformálních vzdělávacích aktivit nevzdělávalo